

РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА І ВІДНОВЛЕННЯ ГРОМАД: АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ ВІЙНИ

Гукалова І. В.

*доктор географічних наук, професор,
провідний науковий співробітник,*

*Інститут географії Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Три роки війни, а також останні зміни в політиці допомоги, яку США надають за кордоном (зокрема, призупинення проєктів USAID і видатків на них – а в Україні більше 13% територіальних громад на кінець 2024 р. були залучені до розробки або впровадження програм відновлення, які фінансувалися у т.ч. цією агенцією [1]) формують нові виклики практиці планування відновлення громад і регіонального розвитку. Затяжна війна впливає на те, що регіональна політика переосмислюється в нових реаліях. Підходи до розвитку чи відновлення громад, які здавалися логічними ще декілька місяців тому, наразі можуть бути переглянутими. Очевидно, що попереду величезна робота з оцінювання територій різного рівня і формулювання нових їх типологій, які базуються як на географічних критеріях (розташування, природно-кліматичні умови, рельєф (наприклад, гірські території), так і на врахуванні фактору безпеки – віддаленості від лінії фронту (яка наразі нестабільна), кордону з агресором, а також від збройних можливостей ворога.

Динаміка останніх подій підтверджує гіпотези щодо характеристик післявоєнного функціонування України, в яких Україна збережеться як держава, проте буде змушена «переформатувати» свою економічну географію відповідно до нових пріоритетів та європейської спрямованості всіх «галузевих» політик. При цьому відновлення розглядається не як відбудова до передвоєнного стану, а як складний суспільно-географічний трансформаційний процес, який, до того ж, відбувається в умовах нетривалого існування громад в їх нових межах, а відтак – відсутності у більшості з них будь-якої містобудівної і стратегічної документації розвитку.

Так сталося, що процес відновлення громад і формування відповідної планувальної документації часто випереджає діяльність зі створення комплексних планів розвитку територій чи відповідних стратегій. Попередній аналіз тих планів відновлення, які вже опубліковані, дозволяє підкреслити абсолютну пріоритетність безпекових питань. Безпека

актуальна для більшості громад, які методично розбудовують стійкість (resilience), щоб вистояти під час наступних атак. Це означає, що планування території, будівель, виробничий процес на підприємствах, забезпечення освітнього процесу, мобільність людей та інші процеси життєдіяльності громади додатково убезпечуються з дотриманням норм щодо стійкості до будь-яких зовнішніх загроз, насамперед – ракетних, шахедних, бомбових ударів.

Територіальні громади, а іноді цілі райони і регіони (незалежно від потрапляння в одну з чотирьох визначених законом функціональних груп – території відновлення, полюси економічного зростання, території з особливими умовами для розвитку і території сталого розвитку [2]) зіштовхнулися з потребою не лише фізичних (матеріальних) втрат, але й одночасного переформулювання пріоритетів власного розвитку. Зробимо наголос на низці підходів, які мають бути покладені в основу стратегування відновлення громад. На наш погляд, ці підходи досі використовуються фрагментарно.

Одним з основних підходів до відновлення має бути *територіальний підхід*, відповідно до якого програми і плани відновлення спрямовуються на пріоритети розвитку і бачення території, її проблем в цілому, а не через окремі проекти чи групи проектів – навіть тоді, коли для їх втілення вже знайдені кошти. Зазвичай територія громади не є великою, але вона є тією чи іншою мірою (зважаючи на невеликий час існування громад в їх нинішніх межах) згуртованою, характеризується місцевою ідентичністю і спільними потребами та очікуваннями мешканців, місцевої влади. Територія формує базу для розвитку місцевого партнерства. Зосередженість на місцевих сильних сторонах, проблемах, можливостях та загрозах дозволяє максимально мобілізувати ендогенний потенціал та ресурси задля створення і підтримки життєздатної програми розвитку. Серед іншого аналізується географічне положення громади, яке внаслідок повномасштабного вторгнення могло кардинально змінитися. Ця зміна передбачає зовсім іншу візію розвитку громади у майбутньому.

Дуже значимим бачиться опора на аналіз мінливого зовнішнього середовища розвитку громад. Цей підхід базується на вивченні ситуації в галузях чи на територіях, які мають стратегічне значення для конкретної території, а отже – впливають на розвитку як економіки, так і соціальної сфери та екологічної ситуації. Громада може приймати шаблонні рішення, які підходять і для інших територій, але кожна з них унікальна і володіє набором умов і ресурсів, які мають бути детально опрацьовані.

Іншим важливим принципом формулювання заходів відновлення є принцип «громадоцентричності» – *пріоритетної ролі місцевого населення в експертній оцінці* подальшого розвитку своєї території. Цей підхід означає не просто залучення громади до побудови всіх основних документів

відновлення, а обов'язкове врахування потреб, очікувань і планів мешканців, представників місцевої влади і бізнесу. У просторовому вимірі цей принцип означає, що права членів місцевих громад не можуть бути знехтувані заради приватних чи корпоративних цілей.

Відновлення – це не механічний процес поступової і послідовної відбудови зруйнованого. Воно має нести в собі *риси новаторства і модернізації*, інноваційні рішення місцевих проблем, які накопичувалися роками, але так і не були розв'язані до початку війни. Інновації мають стосуватися всього – від нових рішень в організації економічної діяльності на території, до нових видів продукції, що виробляється, чи послуг, які надаються. Культивування свіжих ідей протягом процесу відновлення може призвести до суттєвих позитивних змін і здобуття нових переваг для громад, що автоматично стає доданою вартістю місцевої економіки. Відбудова житла, соціальної інфраструктури має супроводжуватися підвищенням енергоефективності будівель, екологічністю і оптимізацією мережі громадського транспорту, розвитком швидкісного залізничного транспорту як альтернативи авіаційному сполученню, але разом з тим – і розвитком велоруку тощо. Всі ці питання є дуже актуальними саме з огляду на сучасні ризики війни.

Наступним важливим принципом є *кореспондування програм і планів відновлення з конституційним принципом підтримання екологічної рівноваги* на всій території України. Майже кожен регіон отримав свій «воєнний» спадок, який торкнувся тих чи інших компонентів довкілля – від рельєфу і стану водних ресурсів до змін клімату. Врахування екологічних характеристик і дефіцитів дозволяє виявити існуючі загрози природі і людям і, одночасно, виявити чинники конкурентоспроможності громади на її шляху до збалансованого (сталого) розвитку.

Ще одним принципом є *візуалізація успіху громад в умовах тривалої невизначеності*. Сталося так, що окремі громади (особливо розташовані поблизу кордону з РФ або наближені до зон бойових дій), вимушені були переформатувати свої «мирні» візії успіху та його складових параметрів. В цьому аспекті відновлення розглядатиметься як процес створення ресурсів та умов для пошуку кращого майбутнього після травматичних і руйнівних подій, йдеться про адаптивні якості місцевих мешканців, бізнесу, місцевої влади, які пережили окупацію, знаходяться в зоні вогню і щоденних тривог або продовжують приймати переселенців з інших регіонів. Йдеться про розвиток громади на принципах інклюзивності – залучення вразливих верств населення (ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, осіб з інвалідністю, жінок з дітьми) до прийняття базових рішень, які впливатимуть на розвиток економіки, наповнення бюджету громади і комфорту всіх мешканців без виключення.

Література:

1. Рік відновлення: як громади України рухаються до сталого розвитку в умовах викликів. URL: <https://spilnohub.org/rik-vidnovlennya-yak-gromady-ukrayiny-ruhayutsya-do-stalogo-rozvytku-v-umovah-vyklykiv/>

2. Закон України « Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text>.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-490-3-52>

УКРАЇНСЬКИЙ БІЗНЕС: ВИКЛИКИ ВІЙНИ ТА ПОТЕНЦІАЛ СТАБІЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Ємельяненко Л. М.

доктор економічних наук, доцент

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

м. Київ, Україна

Пантасенко В. В.

аспірант кафедри економіки та фінансів

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

м. Київ, Україна

В реаліях сьогодення сталий розвиток необхідно досліджувати в умовах впливу неконтрольованих глобальних змін. Пандемія COVID-19, військовий конфлікт в Україні, світова економічна та енергетична кризи, їх вплив на розвиток національної економіки важливо стратегічно передбачити. Збройна агресія, пошкодження майна, дефіцит робочої сили, несприятливе бізнес-середовище, обтяжлива податкова система, недосконала система важелів регулювання та інші фактори безпосередньо впливають на потенціал розвитку національної економіки. Активна підтримка підприємницької діяльності та створення сприятливих умов для її розвитку є важливими складовими відновлення України.

На нашу думку, науково-практичний потенціал визначає адаптація зарубіжного досвіду, який свідчить, що національні стратегії відбудови, ефективні управлінські ініціативи та інновації, зокрема у бізнес-вимірі, є основою підтримки економічної активності і добробуту країни. Так, в Японії державна політика післявоєнного відновлення була реалізована завдяки технологічним змінам через її експансивний характер за допомогою